

Advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité over de bijdrage van geëngageerde universiteiten aan de vormgeving van Europa

(initiatiefadvies)

(2016/C 071/03)

Rapporteur: de heer Joost VAN IERSEL

Op 19 maart 2015 heeft het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC) besloten om, in overeenstemming met artikel 29, lid 2, van zijn reglement van orde, een initiatiefadvies op te stellen over:

„De bijdrage van geëngageerde universiteiten aan de vormgeving van Europa”.

(initiatiefadvies)

De afdeling Werkgelegenheid, Sociale Zaken en Burgerschap, die met de voorbereidende werkzaamheden was belast, heeft haar advies op 19 november 2015 goedgekeurd.

Het Europees Economisch en Sociaal Comité heeft tijdens zijn op 9 en 10 december 2015 gehouden 512e zitting (vergadering van 9 december 2015) het volgende advies uitgebracht, dat met 143 stemmen vóór en 1 stem tegen, bij 7 onthoudingen, is goedgekeurd.

1. Aanbevelingen

1.1. De toekomst van Europa hangt sterk af van de beschikbaarheid van de meest geavanceerde kennis en getalenteerde mensen in een open kennismaatschappij. Universiteiten spelen daarbij een belangrijke rol. Als elke lidstaat unilateraal optreedt, zal het resultaat altijd nooit ideaal zijn.

1.2. Het EESC onderstreept dat nationale en EU-bevoegdheden moeten worden gedeeld en nader worden afgestemd om een Europese ruimte voor hoger onderwijs tot stand te brengen. Het concept van een maatschappelijk betrokken en ondernemende universiteit kan ook zeer nuttig zijn bij het verbeteren van de kwaliteit van het hoger onderwijs in Europa.

1.3. Uit de stand van zaken blijkt dat er weliswaar vooruitgang wordt geboekt, maar dat er nog steeds veel hindernissen en beperkingen bestaan die ook aan een doeltreffend EU-optreden in de weg staan. Culturele verschillen, gevestigde belangen, een gebrek aan financiële middelen en demografische ontwikkelingen belemmeren vaak dat volgens de nieuwste inzichten kan worden gereageerd op dynamische uitdagingen zoals globalisering, nieuwe technologieën en mobiliteit.

1.4. Het EESC is van mening dat de Europese instellingen een stimulerende rol moeten spelen in de modernisering van het hoger onderwijs in Europa, zowel op het gebied van onderzoek als op het gebied van innovatie, en dit proces moeten versnellen. Universiteiten hebben een autonome taak die het algemeen belang dient. Gezien het streven naar subsidiariteit en het feit dat het academische landschap sterk varieert, kan er van één uniforme aanpak geen sprake zijn. Strategische begeleiding en ondersteuning op EU-niveau kunnen evenwel een beslissende bijdrage leveren aan betere voorwaarden.

1.5. Het is van het allergrootste belang dat de Europese Commissie de Europese universiteiten helpt omvormen tot medeaanjagers van groei, sociale cohesie en het welzijn van de samenleving, en hierbij een voortrekkersrol speelt.

1.6. In de nationale hervormingsprogramma's en de landenspecifieke aanbevelingen moet daarom expliciet worden verwezen naar de modernisering van het hoger onderwijs.

1.7. De EU moet laten zien dat ze zich inzet voor het hoger onderwijs via de Europa 2020-strategie (met inbegrip van het Europees semester), Erasmus+, Horizon 2020 en de regionale en cohesiefondsen, alsmede door de grensoverschrijdende mobiliteit voor studenten en docenten eenvoudiger te maken.

1.8. Strategische raadplegingen op EU-niveau moeten bijdragen tot discussies en projecten in en tussen landen en universiteiten teneinde de kwaliteit van Europese universiteiten te bevorderen. Beste praktijken moeten systematisch worden verspreid.

1.9. Het EESC onderstreept eens te meer dat echte autonomie, verantwoording en transparantie van hogeronderwijsinstellingen absolute voorwaarden zijn voor modernisering⁽¹⁾. Aan deze voorwaarden kan niet worden voldaan zonder passende en toereikende financiering.

1.10. In tijden van ingrijpende maatschappelijke en economische veranderingen is de transformatie van universiteiten een lang en moeizaam proces. Universiteiten moeten een open houding jegens de behoeften van de samenleving ontwikkelen, waarbij ook andere belanghebbenden moeten worden benaderd.

1.11. Het EESC is ingenomen met het concept van de maatschappelijk betrokken universiteit en met het Triple Helix- en Quadruple Helix-model⁽²⁾. Daarbij gaat het erom dat het hoger onderwijs toegankelijker wordt en zich meer opent, dat de regionale context in aanmerking wordt genomen, dat ideeën van alle (mogelijke) belanghebbenden worden verwerkt in programma's en dat er een geactualiseerde, „slimme” relatie wordt ontwikkeld tussen onderzoek en onderwijs.

1.12. De maatschappelijk betrokken universiteit heeft een aantal punten gemeen met de ondernemende universiteit. De maatschappelijk betrokken universiteit benadrukt haar autonome taak, maar heeft oog voor de relevantie van onderwijsprogramma's, onderzoek en innovatie voor de arbeidsmarkt en de samenleving. Platforms van belanghebbenden⁽³⁾ kunnen bijzonder behulpzaam zijn bij het vaststellen van wat er nodig is. Daarnaast kan het ook nuttig zijn om PPP-structuren op te zetten tussen universiteiten en allerlei maatschappelijke actoren.

1.13. Het niveau van het onderwijs en een goede voorbereiding op de arbeidsmarkt moeten voorop blijven staan, ongeacht de specialisatie van de (top)universiteit. Ook moet uitmuntend onderwijs worden beloond.

1.14. De Commissie moet een stimulerende rol spelen in grensoverschrijdende kruisbestuivingsprojecten tussen universiteiten, docenten en studenten en bij het bevorderen van een open blik op de wereld, en in voorkomend geval instrumenten ontwikkelen voor studenten en andere belanghebbenden, zoals U-Multirank.

2. Stand van zaken

2.1. De grote verschillen tussen universiteiten in Europa zijn het gevolg van zeer uiteenlopende tradities en culturen⁽⁴⁾. In 1999 is in het kader van het Bologna-proces met succes een begin gemaakt met de modernisering van de curricula.

2.2. Als gevolg van de financiële en economische crisis die in 2008 begon, werden universiteiten ertoe gedwongen hun activiteiten in toenemende mate te herijken en op zoek te gaan naar nieuwe bronnen van financiering en rendement. Dit heeft geleid tot meer wedijver om schaarse middelen. Een gebrek aan voldoende financiering vormt voor veel universiteiten een reëel probleem en is een belemmering voor de moderniseringsagenda.

2.3. De ingrijpende en dynamische veranderingen die zich momenteel in de samenleving voordoen als gevolg van globalisering en nieuwe technologieën drukken hun stempel op universiteiten. Hoger onderwijs, onderzoek en innovatie zijn van centraal belang voor duurzaam economisch herstel, maar financiële beperkingen en het veranderingsproces brengen ook belangrijke tekortkomingen aan het licht.

2.4. Het gebrek aan autonomie, verantwoording en transparantie is een fundamenteel aspect. Tussen de lidstaten bestaan aanzienlijke verschillen⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ EESC-advies over „Universiteiten voor Europa” (PB C 128 van 18.5.2010, blz. 48).

⁽²⁾ Zie paragraaf 4.7.

⁽³⁾ Deze platforms zouden moeten bestaan uit zakelijke, sociale en regionale partners.

⁽⁴⁾ In dit advies worden alle hogeronderwijsinstellingen universiteiten genoemd. In sommige landen wordt een belangrijk onderscheid gemaakt tussen onderzoeksuniversiteiten en universiteiten voor toegepaste wetenschappen, terwijl in andere landen beide categorieën gewoon universiteiten worden genoemd.

⁽⁵⁾ Uit het autonomie-scorebord van de Europese Vereniging van universiteiten blijkt dat de organisatorische, financiële, personele en academische autonomie in verschillende landen nog veel te wensen overlaat: <http://www.university-autonomy.eu/>

2.5. Uit de beste praktijken blijkt dat het mogelijk is om kwaliteit en rendement te stimuleren door structuren en curricula te herzien, meer openheid aan de dag te leggen en meer samen te werken.

2.6. Hoger onderwijs moet in dit tijdsgewricht voor alle getalenteerde mensen binnen handbereik zijn. De toenemende correlatie tussen toegang en sociaal-economische achtergrond brengt het gelijkheidsbeginsel in gevaar. Daar komt nog bij dat hoger onderwijs in een aantal landen allesbehalve een garantie biedt op een vaste baan. Tijdens de crisis waren ook hoger opgeleide jongeren allesbehalve immuun voor werkloosheid.

2.7. De demografische ontwikkelingen hebben nadelige gevolgen voor gebieden die steeds verder ontvolkt raken en steeds minder goed kunnen concurreren. Deze ontwikkeling heeft vaak ernstige consequenties voor het aantrekken van docenten en studenten en voor de kwaliteit van de aangetrokken docenten en studenten. In sommige landen dreigt er een braindrain plaats te vinden. In de betrokken landen boeken nieuwe particuliere universiteiten, die een behoorlijke kwaliteitsbewaking ontberen, onbevredigende resultaten. Dit wordt verergerd door een gebrek aan financiering voor het traditionele hoger onderwijs.

2.8. Het streven naar nauwere banden tussen de academische wereld en de samenleving leidt overal tot discussies over de vraag welke maatschappelijke rol universiteiten moeten vervullen en welke allianties er kunnen worden gesmeed met andere belanghebbenden, zoals bedrijven, sociale partners en het maatschappelijk middenveld.

2.9. Vaak wordt pijnlijk duidelijk dat de vaardigheden van afgestudeerden en de behoeften op de arbeidsmarkt, ofwel vraag en aanbod, niet op elkaar zijn afgestemd. Bedrijven klagen over een gebrek aan vakmensen, met name voor technische beroepen en in de ICT. De globale kennisbasis verandert snel, waardoor het voor afgestudeerden meer dan ooit belangrijk is om over het juiste pakket aan 21e-eeuwse vaardigheden te beschikken om hun kennis stelselmatig te kunnen bijwerken.

2.10. Bovendien dwingen nieuwe technologieën en digitalisering het hoger onderwijs om bestaande methodieken aan te passen en te verfijnen. Nieuwe vormen van doceren en leren, waaronder leervormen waarbij de student centraal staat, en onlinecursussen, zijn in opkomst. Dat neemt niet weg dat fysieke universiteitscampussen een belangrijke rol zullen blijven spelen in lokale en regionale gemeenschappen als ontmoetingsplaatsen voor onderwijs, onderzoek en netwerkactiviteiten.

2.11. Studenten en academici/hoogleraren slaan in toenemende mate hun vleugels uit naar alle windstreken. In het hogere segment wordt er gestreden om „de knapste koppen” binnen te halen, maar de algemene tendens is breder. De kwaliteit en de aantrekkelijkheid van Europese universiteiten zijn van essentieel belang om buitenlandse studenten aan te trekken, hetgeen onderwijs en onderzoek, alsook het creëren van duurzame netwerken ten goede komt.

2.12. In hun streven naar een grotere output ondersteunen veel (top)universiteiten daarbij dat onderzoek hun eerste taak is, en financiële regelingen ondersteunen dit. Als de nadruk in eerste instantie op onderzoek ligt, gaat dat doorgaans ten koste van een optimaal evenwicht en van de nodige wisselwerking tussen onderzoek en onderwijs.

3. Omvorming en openstelling van universiteiten

3.1. De ontwikkeling van universiteiten tot kenniscentra in de samenleving als integraal onderdeel van het ecosysteem van de EU leidt tot een discussie over de wezenlijke kenmerken van het hoger onderwijs waarop de dagelijkse praktijken moeten worden gebaseerd.

3.2. Ondanks de verschillende benaderingen is er een tendens waarneembaar dat het hoger onderwijs zich steeds meer openstelt voor de meningen en belangen van publieke en particuliere belanghebbenden en studenten, en voor vraagstukken zoals de kruisbestuiving tussen onderzoek en onderwijs, intensievere samenwerking en internationalisering.

3.3. Voor de meeste universiteiten is dit een langdurig en moeizaam proces. Het is voor grote, gevestigde instellingen niet eenvoudig om een dergelijke cultuuromslag te realiseren. Bovendien staan in veel landen de bestaande (politieke) procedures voor de benoeming van bestuurders, docenten en onderzoekers aan verandering in de weg. In dergelijke gevallen is er van onafhankelijke benaderingen door en binnen universiteiten nauwelijks sprake. Het EESC is van mening dat een betere toegankelijkheid en een open geest in heel Europa hoog op de prioriteitenlijst van het hoger onderwijs moeten staan.

3.4. Onderzoek van topkwaliteit en beter opgeleide en hooggekwalificeerde mensen zijn absoluut noodzakelijk voor de veerkracht van elke economie. De crisis heeft nadelige gevolgen gehad voor de resultaten in kenniscentra, terwijl uit analyses blijkt dat er een rechtstreeks verband bestaat tussen toponderzoek en -onderwijs en economische prestaties.

3.5. Universiteiten richten zich niet langer alleen tot de hogere lagen van de samenleving. Hun aantal en omvang zijn fors toegenomen. Het universitaire landschap is gevarieerder geworden: meer soorten universiteiten, hoofdzakelijk universiteiten voor toegepaste wetenschappen naast onderzoeksuniversiteiten en regionale universiteiten naast nationale en internationale universiteiten, een hoger aantal faculteiten, met name in de economische en technische sectoren enz.

3.6. De verruiming van de toegang tot het hoger onderwijs is overal in Europa — terecht — een beleidsprioriteit. In de EU moet 40 % van de komende generatie in staat zijn een universitaire graad te behalen. Voorts zijn de curricula, de onderwijsmiddelen (gebruik van moderne media in het kader van gecombineerd leren — *blended learning* — enz.), de relatie tussen onderzoek en onderwijs en andere aspecten, zoals internationalisering en het publieke belang, radicaal veranderd ten opzichte van vroeger. Managementmethoden moeten dienovereenkomstig worden aangepast.

3.7. Autonome, verantwoordelijke en transparante universiteiten zouden zo vrij mogelijk moeten kunnen opereren binnen een rechtskader dat krachten van onderaf en concurrentie aanmoedigt als een belangrijke bijdrage aan bredere participatie en slimme specialisatie.

3.8. Willen universiteiten blijvend fungeren als aanjagers van groei, concurrentievermogen en sociale cohesie, dan moet er worden gezorgd voor een open houding, waarbij zeker ook andere belanghebbenden moeten worden benaderd.

3.9. Voor de economische levensvatbaarheid van de lokale en regionale gemeenschap kan het concept van de maatschappelijk betrokken en ondernemende universiteit zeer nuttig zijn. Dit concept vereist zowel ambitie als nauwe samenwerking tussen universiteiten, hun belanghebbenden en overheden.

4. De maatschappelijk betrokken universiteit

4.1. Het EESC schaart zich achter het concept van de *civic university*, ofwel de maatschappelijk betrokken universiteit⁽⁶⁾. Het concept gaat verder dan onderwijs, academisch onderzoek en kennis. Een maatschappelijk betrokken universiteit stelt zich actief op naar de burgers en de samenleving als geheel, op alle niveaus. Elke universiteit kan aan haar presteren een maatschappelijke dimensie toevoegen door enerzijds te fungeren als intellectueel productief aandrijfstation voor de gemeenschap, en anderzijds als ontvangend substation waar van elders afkomstige topideeën worden omgevormd in hun eigen specifieke context.

4.2. Dergelijke processen voltrekken zich overal in Europa — aan de hand van vraaggestuurd onderzoek, probleemgestuurd onderwijs, samenwerking tussen universiteiten en plaatselijke gemeenschappen, scholen, ziekenhuizen, bedrijven enz. Wel is er nog een flinke inspanning nodig op het vlak van capaciteitsopbouw⁽⁷⁾.

4.3. Op regionaal niveau kunnen universiteiten een holistische aanpak ondersteunen en belanghebbende partijen ertoe aanzetten om gemeenschappelijke uitdagingen samen aan te gaan. Een goed opgezette maatschappelijk betrokken universiteit kan ook een belangrijke rol spelen om probleemregio's productiever te maken.

4.4. De vorm van dit model zal per universiteit verschillen. Er zijn natuurlijk universiteiten die rechtstreeks te maken hebben met minder welvarende gebieden die economisch zwak presteren en/of in een lastige demografische situatie verkeren, maar afgezien daarvan gelden er voor een veel bredere groep criteria op grond waarvan een universiteit als een maatschappelijk betrokken universiteit kan worden aangemerkt. Europese universiteiten die tot de wereldtop behoren of een soortgelijke ambitie hebben, zijn ook terecht steeds meer geïnteresseerd in maatschappelijke betrokkenheid.

⁽⁶⁾ Dit model wordt voorgestaan door verscheidene organisaties, zoals het Onderzoeks- en Innovatienetwerk van Europese regio's (ERRIN) en het Europees Consortium van innovatieve universiteiten (ECIU). Een groot voorvechter hiervan is ook emeritus professor John Goddard van Newcastle University.

⁽⁷⁾ EESC-workshop Universiteiten voor Europa, 13 juni 2014.

4.5. De maatschappelijk betrokken universiteit kan als voorbeeld fungeren voor universiteiten die af willen van verouderde managementmethoden of traditionele werkwijzen. Dit is met name belangrijk wanneer jonge talenten moeten worden uitgedaagd om een bijdrage te leveren aan de nationale of regionale economie. Het proces van openstelling en modernisering moet worden aangejaagd door een intensievere samenwerking met de relevante belanghebbenden in alle regio's.

4.6. Een dergelijke benadering is door de respectieve voorzitterschappen van de Raad terecht gehanteerd in de Verklaringen van Lund en Rome ⁽⁸⁾, waarin wordt benadrukt dat onderzoek gericht dient te zijn op de grote problemen van onze tijd en dat er in plaats van een starre thematische aanpak moet worden gekozen voor een aanpak waarbij zowel particuliere als publieke belanghebbenden worden betrokken. Om de Europese Onderzoeksruijme en de innovatie-unie vorm te geven dient er vooral te worden gestreefd naar verantwoord onderzoek en verantwoorde innovatie ten aanzien van alle relevante beleidsterreinen en activiteiten. Ook in het kader van Horizon 2020 zijn dit prioritaire beginselen.

4.7. Naast het Triple Helix-model (dat samenwerking tussen universiteiten, de particuliere sector en de overheid behelst) is er het Quadruple Helix-model, waarin ook plaats wordt ingeruimd voor lokale gemeenschappen en het maatschappelijk middenveld. Universiteiten met een dergelijk model zijn sterk verbonden met hun omgeving, weten waar ze voor staan, hebben transparantie hoog in het vaandel staan en leggen verantwoording af aan hun belanghebbenden en aan het grote publiek. Voor het maatschappelijk middenveld biedt dit model een nieuwe kans om mee te doen.

4.8. Oud-studenten (alumni) vormen in dit verband een speciale groep waarnaar de nodige aandacht moet uitgaan. Er kan in Europa meer worden gedaan om hen te betrekken bij de verbetering van het rendement en het imago van universiteiten. Wat dit betreft zou Europa een voorbeeld kunnen nemen aan de VS.

4.9. Alumni zouden als een volwaardig onderdeel van de universitaire gemeenschap moeten worden beschouwd. Ze kunnen regionaal, nationaal en internationaal als ambassadeurs voor een universiteit optreden en de discussie over curricula, die in tijden van dynamische veranderingen erg nuttig is, aanzwengelen. Ook kunnen ze een belangrijke rol spelen in het debat over het evenwicht tussen onderzoek en onderwijs, en tussen onderzoek en markt. Specifiek zou kunnen worden beoogd om alumni in te zetten als coaches voor net afgestudeerde studenten, met name van de eerste generatie, ook met een allochtone achtergrond.

4.10. Een grotere mobiliteit van alumni genereert succesvolle internationale netwerken waar de universiteiten en het bedrijfsleven beide van kunnen profiteren.

5. De ondernemende universiteit

5.1. De maatschappelijk betrokken universiteit heeft een aantal elementen gemeen met de ondernemende universiteit. Universiteiten zijn geen ondernemingen. Ze hebben een autonome taak in het openbaar belang om op te leiden, (top) onderzoek te verrichten en kennis in te zetten voor het bredere maatschappelijke nut. De ondernemende universiteit heeft een tweeledige focus: op het aansturen en managen van de instelling en op het bevorderen van ondernemersvaardigheden en het ontwikkelen van initiatief onder studenten.

5.2. Van groot belang is de vraag in hoeverre de onderwijsprogramma's aansluiten bij de arbeidsmarkt en in hoeverre onderzoek en innovatie maatschappelijk nut hebben. Om de problemen waarmee de samenleving wordt geconfronteerd aan te pakken, is het uitermate belangrijk dat er communicatie en interactie is met de particuliere sector op nationaal/regionaal niveau.

5.3. Hokjesdenken is niet langer zinvol. De technologische ontwikkelingen en maatschappelijke uitdagingen vragen om voortdurende aanpassingen. De situatie aan de vraagzijde wordt almaar gecompliceerder en vergt inter- en transdisciplinaire vaardigheden en ontvankelijkheid voor nieuwe ontwikkelingen. Naast de behoefte aan vakkennis brengt dit ook de noodzaak om vaardigheden te ontwikkelen mee. Platforms van belanghebbenden, gekoppeld aan universiteiten, kunnen bijzonder behulpzaam zijn bij het vaststellen van wat er nodig is. Het onderwijzend personeel moet naar behoren worden voorbereid op deze dynamische context. Ook moeten ondernemersvaardigheden ⁽⁹⁾ worden onderwezen in alle vormen van hoger onderwijs in de Europese Unie.

⁽⁸⁾ Verklaring van Lund van 2009 en Verklaring van Rome van 2014.

⁽⁹⁾ Aanbeveling inzake sleutelcompetenties voor een leven lang leren (2006/962/EG). Ontwikkeling van initiatief en ondernemerschap hebben betrekking op het vermogen van personen om ideeën om te zetten in daden. Dit omvat creativiteit, innovatie en het nemen van risico's, alsook het vermogen om projecten te plannen en te beheren teneinde doelstellingen te verwezenlijken.

5.4. Daarnaast kan het ook nuttig zijn om PPP-structuren op te zetten tussen universiteiten en maatschappelijke actoren, zoals het bedrijfsleven en de gezondheidssector.

5.5. Het zou voor universiteiten waardevol zijn om „onderwijsketens” te creëren in samenwerking met het bedrijfsleven. Dit zou twee hoofdoelen dienen:

- bevordering van de banden en de uitwisseling van informatie met het bedrijfsleven om de leerresultaten voor de individuele afgestudeerden en voor ondernemingen te verbeteren;
- voorzien in middelen en financiering voor de verschillende onderdelen van de onderwijsketen, te beginnen bij de Commissie en de nationale ministeries, gevolgd door schoolbesturen en uiteindelijk de studenten. Daarnaast moeten het technisch onderwijs en het leerlingwezen worden bevorderd.

5.6. Evenzo kunnen specialisering, profilering en imagoverbetering gebaat zijn bij het maken van prestatieafspraken, zoals in sommige lidstaten gebeurt. Deze kunnen een brede internationale en ook regionale focus hebben en positief uitwerken op de ambitie en de kwaliteit van programma's en studenten. Om dit te verwezenlijken moeten beide kanten (overheden en hoger onderwijs) zich hier wel consequent voor inzetten.

5.7. Innovatie zou onderzoek en onderwijs, maar ook het bestuur ten goede moeten komen. Een geslaagd voorbeeld van verbetering van onderaf is HEInnovate, een onafhankelijk online-instrument voor zelfbeoordeling dat door de Europese Commissie is ontwikkeld⁽¹⁰⁾. Een breder gebruik van dit instrument zou moeten worden aangemoedigd.

5.8. Studenten die hun vleugels willen uitslaan, kunnen gebruikmaken van internationaal gepresenteerde universiteitsprogramma's en van een breed scala aan rivaliserende onlinecursussen. Vergelijkbaarheid en transparantie moeten de concurrentie bevorderen en de prestatieniveaus dichter bij elkaar brengen. Transparantie-instrumenten zoals U-Multirank in de EU hebben een groot potentieel. Universiteiten moeten nagaan hoe dergelijke middelen efficiënter kunnen worden ingezet.

5.9. Alle mensen met talent moeten een eerlijke kans krijgen om naar de universiteit te gaan. Steeds vaker wordt overwogen om collegegeldsystemen in te voeren. Als gevolg hiervan oordelen studenten kritischer over het onderwijs dat zij genieten. Elke vorm van sociale selectie als gevolg van de invoering van collegegeld moet evenwel worden uitgesloten. Studiefinanciering (op basis van sociaal-economische achtergrond) moet zodanig worden vormgegeven dat eerlijke toegang tot passend onderwijs voor iedereen is gewaarborgd. Bovendien mogen collegegeldsystemen niet worden misbruikt om bestaande overheidsfinanciering te vervangen.

5.10. In bepaalde regio's moet er gezien de demografische ontwikkelingen meer voor worden geijverd om het aantal afgestudeerden op te voeren, met name om deze regio's veerkrachtiger te maken en hun levensvatbaarheid te bevorderen.

5.11. Zowel voor studenten als het bedrijfsleven is het een goede zaak als hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek nauw met elkaar zijn verweven. Meestal wordt er in financieringsmodellen echter vooral gekeken naar onderzoeksresultaten, wat resulteert in een kleiner aantal docenten die daadwerkelijk onderwijs geven.

5.12. Universiteiten moeten terdege beseffen dat het leeuwendeel van de afgestudeerden met een bachelor- of masterdiploma en zelfs promovendi aan de slag gaan in het bedrijfsleven en de bredere samenleving, buiten de academische wereld. Het niveau van het onderwijs en een goede voorbereiding op de arbeidsmarkt moeten daarom voorop blijven staan, ongeacht de specialisatie van de (top)universiteit. Wat dit aangaat, zou Europa geen voorbeeld moeten nemen aan de VS⁽¹¹⁾. Europa moet streven naar excellentie en naar gelijke kansen.

5.13. De digitale revolutie heeft voor het hoger onderwijs ingrijpende gevolgen op het gebied van doceren en (gecombineerd⁽¹²⁾) leren, vaardigheden van docenten en studenten en bestuursstructuren. Hierdoor is er op alle niveaus meer dynamiek en flexibiliteit vereist. Ook in dit verband is nauwere samenwerking tussen het hoger onderwijs en de particuliere sector nuttig, zo niet noodzakelijk.

⁽¹⁰⁾ Zie www.heinnovate.eu, HEInnovate, *How entrepreneurial is your HEI?*

⁽¹¹⁾ Zie *The Economist*, 28 maart 2015, Special report on American universities: Excellence v equity.

⁽¹²⁾ Gecombineerd leren (*blended learning*) is (geïntegreerd) gebruikmaken van zowel traditioneel als open (online) onderwijs.

6. Bevordering van de Europese dimensie

6.1. Het EESC is ingenomen met het feit dat alle bovengenoemde onderwerpen en de modernisering van het hoger onderwijs steeds vaker op de agenda van de EU staan. Het zou wenselijk zijn om de Europese ruimte voor hoger onderwijs en de Europese Onderzoeksruimte met behulp van een gemeenschappelijke aanpak met succes te voltooien.

6.2. Open en transparante universiteiten en een goed gedefinieerde Europese richtinggevende strategie zullen de interne markt zeer ten goede komen en bijdragen tot de modernisering van een Europese samenleving die op het wereldtoneel tegen een stootje kan. Vrij verkeer van studenten, onderzoekers en kennis is hierbij van essentieel belang.

6.3. De betrokkenheid van de EU bij het hoger onderwijs begon met het bevorderen van wetenschappelijk onderzoek in de achtereenvolgende kaderprogramma's. Ondertussen houdt de EU zich steeds meer met onderwijszaken bezig. In het stabiliteits- en groeipact wordt nadrukkelijk gewezen op de noodzaak om financiële middelen te blijven besteden aan zaken die groei genereren, waaronder met name het hoger onderwijs.

6.4. Van de vijf kerndoelen van Europa 2020 zijn er twee die rechtstreeks verband houden met universiteiten: investeringen in O&O en innovatie, en onderwijs. Verscheidene commissarissen houden zich hiermee bezig. In 2014 bleek uit landenspecifieke aanbevelingen dat er in ongeveer de helft van de lidstaten ernstige problemen bestaan doordat vaardigheden en arbeidsmarktbehoeften niet op elkaar aansluiten en dat er nog altijd te weinig wordt samengewerkt tussen de academische wereld en het bedrijfsleven en andere belanghebbenden.

6.5. Volgens de landenspecifieke aanbevelingen moet er via doeltreffendere samenwerking tussen het hoger onderwijs, onderzoeksinstituten en het bedrijfsleven iets worden gedaan aan de inzetbaarheid en aan de behoeften van de particuliere sector en van studenten/afgestudeerden als toekomstige werknemers (of werkgevers), alsook aan het concurrentievermogen. Het EESC zou graag zien dat efficiënter wordt gecontroleerd in hoeverre er aan de landenspecifieke aanbevelingen gevolg is gegeven en dat de resultaten in alle openheid worden besproken door de Commissie en de Raad.

6.6. Het is zaak dat het hoger onderwijs autonoom is en zelf verantwoording aflegt, maar in de lidstaten zijn er politieke krachten aanwezig die juist aandringen op meer regulering, wat tot minder autonomie zou leiden. Daarbij wordt het subsidiariteitsbeginsel als argument aangevoerd, wat aan het harmoniseren van hogeronderwijssystemen in Europa in de weg staat. Gevolg is dat de belangen van de studenten en de samenleving als geheel worden geschaad.

6.7. Hogere en bredere kwalificaties zouden in en buiten de EU benut moeten worden. Dit vereist een grensoverschrijdende kruisbestuiving tussen universiteiten, docenten en studenten, alsmede een open blik op de wereld. Als de Raad, de lidstaten en de Commissie zich uitdrukkelijk committeren, zou dat ertoe moeten leiden dat hogeronderwijsinstellingen beter presteren. Daarvoor is het wel zaak dat nationale en EU-bevoegdheden beter worden gedeeld en op elkaar worden afgestemd.

6.8. Het EESC onderstreept voortdurend dat onderzoeks- en innovatieprogramma's van de EU van cruciaal belang zijn. Grensoverschrijdend onderzoek komt het rendement ten goede, EU-programma's stimuleren dat nadruk wordt gelegd op sleuteltechnologieën en strategische thema's, transnationale financiering leidt tot hogere output, en Europese wetenschapsallianties kunnen het Europese concurrentievermogen een sterke impuls geven. Dit vergt echter ook dat nieuwe kennis meer wordt gedeeld, met name door deze openlijk toegankelijk te maken.

6.9. Uit hoofde van het zevende kaderprogramma (FP7), en sinds 2014 uit hoofde van Horizon 2020, ondersteunt de Europese Onderzoeksraad met succes toponderzoek via competitieve financiering. Structurele belemmeringen staan aan de grensoverschrijdende mobiliteit van onderzoekers, professoren en studenten echter nog steeds in de weg.

6.10. Het presteren van hogeronderwijsinstellingen en onderzoekers wordt steeds vaker geëvalueerd en wereldwijd bekendgemaakt. Er is tussen universiteiten wereldwijde samenwerking en concurrentie. Ze werken aan gezamenlijke onderzoeksprojecten, streven naar excellentie en werven steeds vaker studenten en personeel van buiten de EU aan. Dit is zeer belangrijk, maar nationale regels en een gebrek aan prikkels kan vooruitgang op dit gebied smoren. Uit internationale metingen blijkt dat de kloof tussen de best presterende Europeanen en anderen groter wordt.

6.11. Er moeten meer inspanningen worden verricht om toponderzoekers uit heel Europa bij gezamenlijke projecten te betrekken. Centra van topkwaliteit in geheel Europa moeten met elkaar worden verbonden, en moeten meedoen aan Europese toponderzoekprojecten.

6.12. De mobiliteit van academici en studenten in Europa is beperkt, omdat grensoverschrijdend verkeer nog steeds kunstmatig wordt belemmerd. Het is hoog tijd dat er voor onderzoekers en academici uit verschillende landen gelijke werkomstandigheden worden geschapen en dat de studieprogramma's en academische titels in Europa meer op één lijn worden gebracht.

6.13. Ontoereikende statistieken moeten worden verbeterd en beter worden benut om de mobiliteit te meten en te bevorderen.

6.14. Openstelling en opwaardering van universiteiten, alsook culturele diversifiëring via toegenomen internationalisering, zijn positieve ontwikkelingen. Voorts worden studenten, mede dankzij de moderne sociale media, transparantie-instrumenten zoals U-Multirank en de specialisatie van universiteiten aangezet tot het maken van specifieke keuzes. Pragmatische oplossingen op EU-niveau zouden hen hierbij moeten helpen.

6.15. Een nauwere samenwerking tussen degenen die daartoe bereid zijn, kan een stap in de goede richting zijn. Een voorbeeld hiervan is de overeenkomst die de Benelux-landen onlangs hebben gesloten over de automatische wederzijdse erkenning van diploma's. Hiermee wordt zeer belangrijke vooruitgang geboekt⁽¹³⁾. De trend van wederzijdse erkenning van universitaire diploma's en de verschillende wetenschappelijke graden zal helpen om de belemmeringen tussen universiteiten te verminderen en om echt open uitwisselingen tot stand te brengen.

6.16. Adequate kwaliteitsborgingssytemen moeten worden geïnternationaliseerd en moeten een duidelijke Europese connectie hebben. Dit omvat de erkenning van accreditatiebesluiten. Elk initiatief op dit terrein moet worden verwelkomd⁽¹⁴⁾. Een proces van wederzijdse erkenning moet geleidelijk resulteren in een Europese accreditatie en zal met name de onderwijskwaliteit in onderpresterende universiteiten ten goede komen.

6.17. Een en ander zou overal in Europa gunstig uitwerken op zowel de mobiliteit als de inzetbaarheid. Als er voor verschillende universiteiten één diploma wordt ingevoerd, zouden gezamenlijke programma's van universiteiten veel aantrekkelijker worden. De ondersteuning van samenwerkingsverbanden moet in overweging worden genomen. De uitwisseling van administratieve en onderwijspraktijken ter plaatse kan de kwaliteit ten goede komen.

6.18. Een basisvoorwaarde voor internationalisering is het gebruik van gemeenschappelijke talen. Kennis van (meer dan twee) talen is om culturele en economische redenen wenselijk. Het Engels zou heden ten dage als lingua franca kunnen dienen. Bij de verbetering van taalvaardigheden wordt te langzaam vooruitgang geboekt. Er moet worden overwogen om studenten te verplichten ten minste één vreemde taal te leren.

6.19. Het programma Erasmus+ is een groot succes en een enorme stap voorwaarts bij het faciliteren van mobiliteit. Ook door het bedrijfsleven is het goed ontvangen. Het sluit zeer goed aan bij het leidende beginsel van de Commissie om groei en werkgelegenheid te stimuleren. De financiering van het programma zou het mogelijk moeten maken om aan de groeiende vraag te voldoen. Wettelijke beperkingen voor studentenuitwisselingen moeten worden weggenomen.

⁽¹³⁾ Op 18 mei 2015 hebben de Benelux-landen een overeenkomst getekend over de automatische wederzijdse erkenning van alle universitaire diploma's. In het kader van het Bolognaproces beveelt de pioniersgroep aan om de mogelijkheden van automatische erkenning op systeemniveau en op regionale basis tussen gelijkgestemde partnerlanden te onderzoeken.

⁽¹⁴⁾ Zo zijn de *Akkreditierungsrat* (Duitsland) en de NVAO (Nederland, Vlaanderen-België) op 9 juli 2015 overeengekomen om elkaars accreditatiebesluiten ten aanzien van gezamenlijke programma's van de landen te erkennen.

6.20. Europese structuur- en investeringsfondsen zijn terecht gericht op factoren die innovatie en groei kunnen bewerkstelligen, zoals onderzoek. De Commissie moet het opvoeren van de deelname van universiteiten aan regionale projecten sturen.

6.21. Universiteiten zijn in de regel onafhankelijk van lokale en regionale overheden, maar er zijn een aantal belangrijke uitzonderingen. Die moeten worden uitgelicht. Een zeer positieve bijdrage wordt ook geleverd door het ESIF-programma, waarmee onderzoek via RIS3⁽¹⁵⁾ wordt gekoppeld aan regionale EU-programma's, zodat een innovatievriendelijk klimaat wordt gestimuleerd.

6.22. Universiteiten moeten op de hoogte zijn van RIS3 en van de toepassing ervan op verschillende niveaus. Zij moeten samen met de betrokken regionale overheden een actieve rol spelen in het programma.

6.23. Helaas wordt het ESIF-programma door universiteiten om bestuurlijke redenen nog steeds onvoldoende gebruikt. Er moet worden gestreefd naar synergieën tussen EU-programma's (ESIF, Horizon 2020 en Erasmus+), maar conflicterende voorwaarden steken dikwijls een spaak in het wiel.

Brussel, 9 december 2015.

De voorzitter
van het Europees Economisch en Sociaal Comité
Georges DASSIS

⁽¹⁵⁾ RIS3: nationale/regionale onderzoeks- en innovatiestrategieën voor slimme specialisatie.